

Working Papers in Sociology 2 / 2020

ISSN 2453-6970

**Klimatická zmena a ochrana životného prostredia vo
verejnej mienke na Slovensku**

Katarína Strapcová

December 2020

SOCIOLOGICKÝ ÚSTAV
SLOVENSKEJ AKADÉMIE
VIED INSTITUTE FOR
SOCIOLOGY OF THE SLOVAK
ACADEMY OF SCIENCES

Klimatická zmena a ochrana životného prostredia vo verejnej mienke na Slovensku¹

Katarína Strapcová²

Úvod:

Napriek tomu, že rok 2020 bol predovšetkým rokom pandémie ochorenia Covid-19, problémy globálneho otepľovania a klimatických zmien rezonovali v masmédiách v pomerne vysokom počte. Príkladom nedávnych extrémov boli najmä požiare (Austrália, Sibír, Kalifornia), ale aj hurikány, zemetrasenia, záplavy, vážne zosuvy pôdy či rýchlo sa topiace ľadovce. Nepriaznivé dôsledky zmeny klímy ako stále častejšie sa vyskytujúce extrémne počasie už bežne pociťujeme aj na Slovensku. Môžeme medzi ne rátať extrémne horúčavy a sucho, zvyšujúci sa počet tropických dní v roku, častejšie extrémne zrážky a lokálne prívalové dažde, častejšie povodne, ako aj víchrice a veterné smršte. O negatívnych dopadoch takéhoto vývoja sme pravidelne informovaní prostredníctvom médií - jednak o dopadoch na zdravie obyvateľov (informácie o kolapsových stavoch ľudí z horúčav a pri dusnom počasí, prehriate budovy, stúpajúci výskyt alergií, nebezpečenstvo vážnych úrazov počas búrok či smrští) ako aj o dopadoch na majetku (poškodenie budov či prevádzok povodňami a vetrom, zničené lesy a kalamity počas veterných smrští, premnoženie škodcov, vodou zaplavené alebo zničené cesty, ohrozovanie pôvodných biotopov inváznymi rastlinami, pokles hladiny spodnej vody a následne jej nedostatok na zavlažovanie a pod.).

Okrem týchto informácií sa však čoraz častejšie objavujú aj zmienky o aktivitách environmentalistov resp. vyhlásenia politikov v súvislosti s bojom proti klimatickým zmenám. V decembri roku 2015 sa v Paríži konala konferencia OSN o zmene klímy, na ktorej bola prijatá Parížska dohoda, obsahujúca ciele na znižovanie emisií a postupné dosiahnutie uhlíkovej neutrality. Práve tieto ciele sú ďalej potrebné pre zastavenie globálneho otepľovania a udržanie rastu teploty pod 1,5°C do roku 2100. Jednotlivé krajiny následne pristupovali k prijatiu Parížskej dohody. Vlnu kritiky následne vyvolal zámer USA odstúpiť od klimatickej dohody, čo Donald Trump odôvodnil najmä ohrozením pracovného trhu a pracovných miest v USA. Na protest proti tomuto kroku v roku 2017 odstúpil z funkcie poradcu prezidenta Elon Musk, ktorý zdôraznil fakt, že klimatická zmena je reálna hrozba pre USA aj celý svet. V roku 2018 sa boj proti klimatickým zmenám dostal do povedomia a verejnej diskusie najmä v dôsledku vlny protestov študentov, ktoré začala Greta Thunberg v Švédsku (Skolstrejk for Klimatet). „Piatky pre budúcnosť“ sa stali celosvetovým hnutím a v roku 2019 sa konal prvý klimatický štrajk aj v Bratislave (20.09.2019). Zároveň sa po voľbách do európskeho parlamentu stáva úradujúcou predsedníčkou Európskej komisie Ursula von der Leyen, ktorá predstavila ambiciózný plán European Green Deal, súvisiaci s prechodom na udržateľné, ekologickejšie hospodárstvo. Taktiež v ňom rezonujú problémy ako ochrana ŽP a

---

¹ Text je výsledkom spolupráce na projekte APVV-15-0653: Hodnoty v dynamike spoločenských zmien na Slovensku a v Európe (HODYSE) a projekte VEGA č. 2/0120/20 : Subjektívne vnímanie hodnoty životného prostredia na Slovensku.

² Kontakt: katarina.strapcova(at)savba.sk, Sociologický ústav SAV, Klemensova 19, 813 64 Bratislava

biodiverzity, znižovanie emisií a uhlíková neutralita, spomalenie klimatických zmien, podpora výskumu a inovácií, energeticky hospodárne budovy, či ekomobilita.

Na Slovenku sa zelené témy taktiež dostávali čoraz častejšie do popredia záujmu. V roku 2019 bola do funkcie zvolená „zelená“ prezidentka Zuzana Čaputová, ktorá pôsobila ako právnička a občianska aktivistka práve v environmentálnej oblasti (Kauza Pezinská skládka, Goldmanova environmentálna cena 2016). Ochrana životného prostredia častejšie rezonuje aj v jej iniciatívach a aktivitách, napr. v máji 2020 iniciatíva včely v Prezidentskej záhrade, naposledy v septembri 2020 Kancelária prezidenta SR prezentovala svoj zámer byť prvým uhlíkovo neutrálnym úradom na Slovensku. V súvislosti s European Green Deal tiež možno pripomenúť vznik Rady vlády pre Európsku zelenú dohodu na Ministerstve životného prostredia v novembri 2020. Rada bude poradným orgánom vlády pre otázky týkajúce sa Európskej zelenej dohody, zameranú v prvom rade na zmiernenie dôsledkov klimatickej krízy, opatrenia na ochranu ohrozeného prostredia a ekonomickú udržateľnosť.

Ochrana životného prostredia, boj proti klimatickým zmenám a ďalšie zelené témy z nášho pohľadu dostávajú čoraz viac priestoru v médiách v súvislosti so spoločensko-politickým dianím. Aj preto je zaujímavé sledovať, ako sa v tejto súvislosti vyvíja verejná mienka a názory obyvateľov.

Dáta:

V texte budeme prezentovať predovšetkým najnovšie dáta z výskumu Sociologického ústavu SAV *Hodnoty a spoločnosť počas pandémie Covid-19* (HODYSE 2020³). Tieto údaje nadväzujú na staršie výskumy mapujúce problematiku názorov na životné prostredie ako Európsky výskum hodnôt⁴ (EVS 2017 a EVS 2008) a ISSP: Životné prostredie 2009. Dôležitým kontextom sú aj medzinárodné údaje z výskumu Zvláštny Eurobarometer 501: Postoje európskych občanov k životnému prostrediu z decembra 2019. Dôležitou okolnosťou skúmania v roku 2020 bola samozrejme pandémia ochorenia Covid-19, ktorá mala najmä koncom roka a počas realizácie nášho výskumu veľmi dynamický priebeh (detailnejšie k pandémie napr. Bahna a kol. 2020) Základné informácie o požitých dátach a výskumoch sú uvedené na konci textu, v odkaze po literatúre.

Výsledky analýz:

V nasledovnom prehľade sa pozrieme na základné výsledky výskumu *Hodnoty a spoločnosť počas pandémie Covid-19*, ktoré sa týkajú ochrany životného prostredia a ďalších environmentálnych tém. Začneme základným prehľadom, ktorý nám priblíži všeobecný kontext vytvárania si názorov na životné prostredie obyvateľmi na Slovensku. Vychádzame pritom zo zistení reprezentatívnych výskumov, výsledky ktorých môžeme zovšeobecniť na celú populáciu Slovenska.

---

³ Viac o výskume v pramennej publikácii Zeman a kol. 2020.

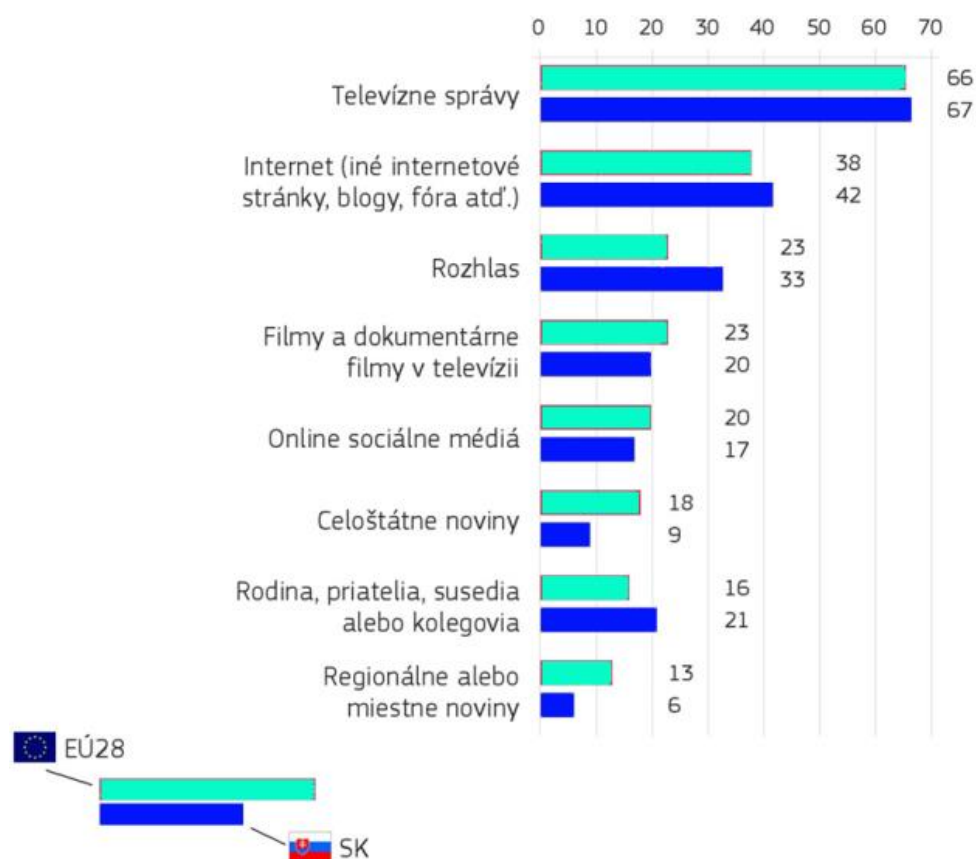
⁴ Bližšie informácie k histórii výskumu EVS v Rabušic a Kusá 2019, a k najnovším zisteniam tiež Kusá a Rabušic 2019.

ZDROJE INFORMÁCIÍ O ŽIVOTNOM PROSTREDÍ

Na základe výsledkov výskumu Eurobarometer z decembra 2019 môžeme sledovať, že základným zdrojom informácií o životnom prostredí sú pre verejnosť predovšetkým televízne správy (67 %). Druhým najčastejšie vyžívaným zdrojom informácií je internet (internetové stránky, blogy, fóra – uviedlo 42 % opýtaných) a tretím je na Slovensku rozhlas (33 % respondentov). Nasleduje kategória „Rodina, priatelia, susedia“, ktorí si vybrala zhruba pätina opýtaných (21 %). Podobný podiel, 20 % opýtaných, uviedlo ako dôležitý zdroj informácií „filmy a dokumenty“⁵, a výraznejšie sa ako dôležitý zdroj informácií uplatnili aj online sociálne médiá (17 %).

Výskumná otázka: Prečítam Vám teraz zoznam zdrojov informácií o životnom prostredí. Vyberte, prosím tri, ktoré sú pre Vás najdôležitejšie.

Graf 1: Zdroje informácií o životnom prostredí (% respondentov)

Zdroj: Special Eurobarometer 501: Attitudes of European citizens towards the Environment, December 2019 (Factsheet: Slovakia)

⁵ V rámci dokumentárnych filmov o klimatických zmenách a ekosystéme našej planéty stojí za pozornosť najnovšia voľne dostupná séria dokumentov Davida Attenbourougha „Our Planet“ od Netflix.

OBAVY OBYVATEĽOV O ŽIVOTNÉ PROSTREDIE

Obavy o životné prostredie indikujú jednak všeobecný záujem či nezáujem obyvateľov o otázky životného prostredia, a zároveň umožňujú skúmať intenzitu s akou opýtaní vnímajú životné prostredie ako ohrozené. Pri skúmaní miery obáv obyvateľov o životné prostredie sme sa respondentov vo výskume HODYSE 2020 pýtali, do akej miery ich trápia problémy životného prostredia. Z výsledkov je zrejme, že výrazne vysoký, až 70 % podiel obyvateľov Slovenska deklaroval, že ich problémy životného prostredia trápia. Strednú, nerozhodnú pozíciu si vybralo 18 % respondentov a len nízky podiel respondentov (12 %) deklaruje, že ich problémy životného prostredia netrápia. Mieru obáv o životné prostredie bolo možné vyjadriť na 11 bodovej škále – kvôli prehľadnosti sme však jednotlivé kategórie zredukovali na tri vyjadrenia – súhlasné (body 6-10), stred (bod 5) a nesúhlasné (body 0-4).

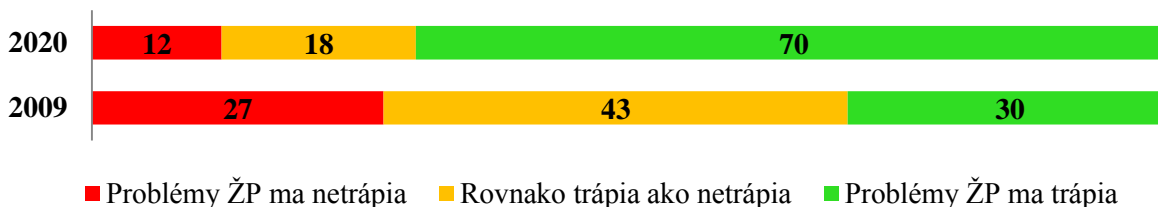
Údaje sme zároveň porovnali s dostupnými dátami z výskumu ISSP: Životné prostredie 2009. Je zrejme, že problémy životného prostredia trápia v súčasnosti výrazne vyšší podiel obyvateľov Slovenska. Naopak významne poklesol podiel nerozhodných a tých, ktorých tieto problémy netrápia. Veľmi dôležitým faktom je veľmi výrazný pokles nerozhodných respondentov, ktorí tvorili v roku 2009 až 43% podiel a v roku 2020 len 18 % podiel opýtaných. Je zrejme, že ekológia a téma ochrany životného prostredia v povedomí verejnosti stúpajú na dôležitosť a žijeme v dobe, v ktorej tieto otázky nevyvolávajú vyšší podiel nerozhodných či indiferentných postojov.

Výskumná otázka: Vo všeobecnosti, do akej miery Vás trápia problémy životného prostredia? Pri odpovedi použite bodovú stupnicu od 0 do 10, kde 0 znamená, že problémy ŽP vás vôbec netrápia a 10 znamená, že problémy ŽP vás veľmi trápia.

0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

Graf 2: Obavy o životné prostredie, porovnanie rokov 2009 a 2020 (% respondentov)

Do akej miery Vás trápia problémy životného prostredia?

Dáta: Sociologický ústav SAV (HODYSE 2020, ISSP 2009)

Tento trend zároveň dokladajú aj medzinárodné údaje z výskumu *Special Eurobarometer 501: Attitudes of European citizens towards the Environment*, ktorý sa v 28 členských štátoch EU

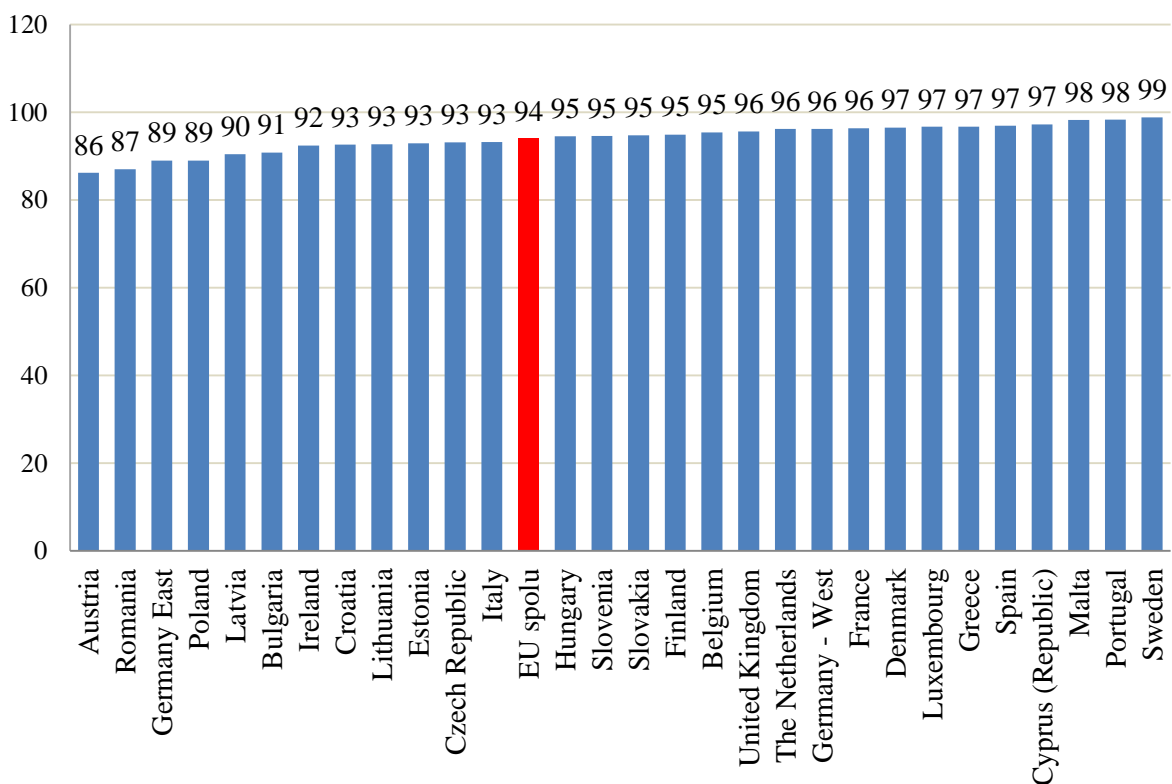
realizoval v decembri 2019. Výskumná otázka bola zameraná na vyjadrenie osobnej dôležitosti, ktorú ochrane životného prostredia pripisuje vo svojom hodnotovom rebríčku samotný respondent. Opýtaní mohli vyjadriť svoj názor prostredníctvom výberu zo štyroch kategórií odpovedí, prípadne spontánnou odpoveďou neviem. Upozorňujeme, že kategórií odpovedí bolo výrazne menej a neumožňovali zvoliť si stredový variant, ako tomu bolo v už spomínaných výskumoch (2020 a 2009). Aj preto je ťažké tieto výsledky spoľahlivo porovnať, dobre však slúžia na doloženie prevládajúceho kontextu environmentálnych názorov.

Výskumná otázka: Ako je pre Vás osobne dôležitá ochrana životného prostredia?

1. veľmi dôležitá, 2. skôr dôležitá, 3. nie veľmi dôležitá, 4. vôbec nie dôležitá, 5. neviem

Z výsledkov v grafe je zrejmé, že pre veľkú väčšinu obyvateľov EU28 je ochrana životného prostredia dôležitá. Tento fakt zároveň potvrdzujú aj staršie údaje Eurobarometra s rovnakým zameraním (European Commission 2020) V roku 2019 bol najvyšší podiel odpovedí potvrdzujúcich vysokú mieru osobnej dôležitosti životného prostredia zaznamenaný vo Švédsku (99 %), a naopak najnižší v susednom Rakúsku (86 %). Ak sa pozrieme na rozloženie pozitívnych odpovedí detailnejšie, priemer EU28 má zloženie 53:41 – teda tvorí ho 53 % podiel odpovedí „veľmi dôležitá“ a 41 % podiel „skôr dôležitá“. Na Slovensku bol tento pomer takmer vyrovnaný 48:47, v Českej republike 48:45, v Rakúsku 42:44, v Maďarsku 47:48 a v Poľsku 43:46.

Graf 3: Dôležitosť ochrany životného prostredia, krajiny EU28 (% opýtaných)

Zdroj: Special Eurobarometer 501: Attitudes of European citizens towards the Environment, December 2019 (GESIS: ZACAT, prístup 11/2020)

Pozn.: Odpovede veľmi dôležitá + skôr dôležitá zlúčené spolu.

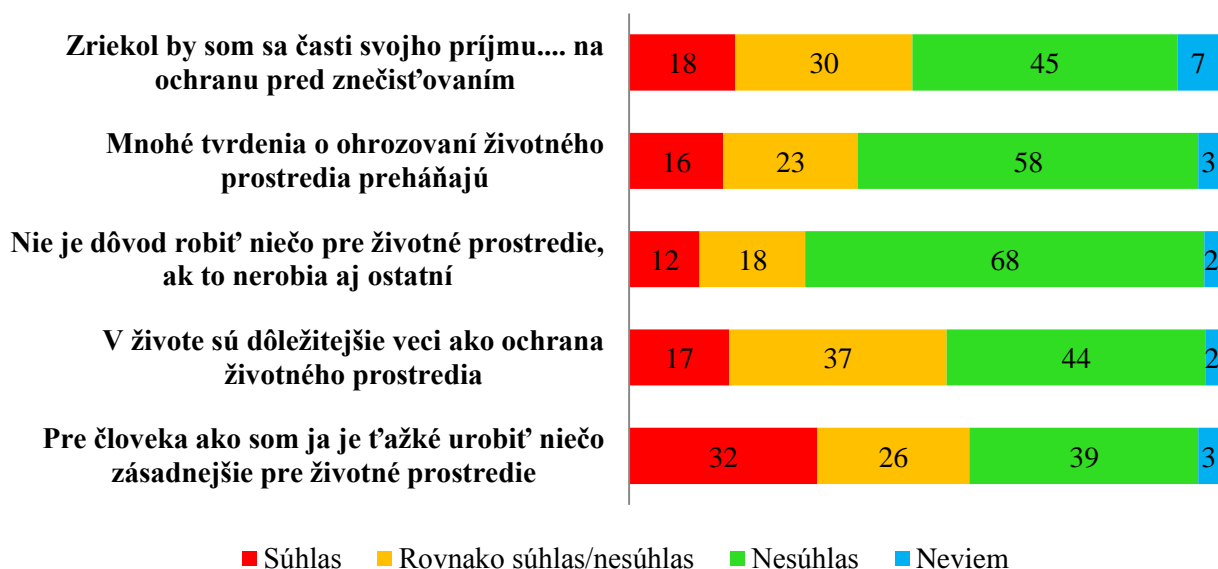
MIERA SÚHLASU S VYBRANÝMI TVRDENIAMI O OCHRANE ŽIVOTNÉHO PROSTREDIA

Z odborných diskusií, ako aj názorov bežných obyvateľov vieme, že ľudia môžu v súvislosti so životným prostredím zastávať rôzne postoje. Stretávame sa jednak s názormi environmentalistov, alarmujúcich verejnú mienku predpoveďami o blížiacej sa ekologickej katastrofe ak ľudstvo nezmení svoj negatívny vplyv na prírodné prostredie. Na druhej strane si v rôznych spoločenských skupinách nachádzajú svoju popularitu aj názory tzv. klimaskeptikov, že pri otepľovaní ide o prirodzený vývoj a človek s tým veľa nenarobí (Hulme 2009, Vidomus 2018, 2013, Sťahel 2018, Čermák a Patočková 2020)

Pri skúmaní toho, ako verejnosť reaguje na argumenty zľahčujúce dôležitosť ochrany životného prostredia, bola použitá batéria 5 tvrdení už tradične skúmaná vo viacerých vlnách *Výskumu európskych hodnôt* (naposledy v EVS 2017). Údaje v grafe sú zaokrúhlené, päť kategórií súhlasu a nesúhlasu sme kvôli prehľadnosti redukovali do troch kategórií (1+2 ako súhlasiaci, 3 ako stred a 4+5 ako nesúhlasiaci respondenti).

Skúmané výroky na jednej strane spochybňujú dôležitosť ochrany životného prostredia ako takú, alebo spochybňujú prínos individuálnej snahy pri ochrane životného prostredia. Z údajov je zrejmé, že postoje zľahčujúce význam ochrany životného prostredia nemajú u obyvateľov vysokú podporu a skepticky naladených je na Slovensku len relatívne nízky podiel ľudí. V grafe môžeme sledovať, že najvyšší podiel nesúhlasu bol zaznamenaný pri tvrdení „*Nie je dôvod robiť niečo pre životné prostredie, ak to nerobia aj ostatní*“, s ktorým nesúhlasia viac ako dve tretiny opýtaných (68 %). Nerozhodných bolo pri tomto postoji 18 % opýtaných a súhlasilo len 12 % podiel opýtaných. Je zrejmé, že na Slovensku väčšina obyvateľov pripisuje význam aj menším každodenným individuálnym resp. lokálnym aktivitám v prospech životného prostredia. Takmer sedem ľudí z desiatich pri tomto argumente preferuje aktivitu pred nekonaním, a nachádza zmysel v dobre známej environmentálnej zásade „Konaj lokálne“.

Graf 4: Názory na ochranu životného prostredia (% respondentov)

Dáta: Sociologický ústav SAV (HODYSE 2020)

Vyšší podiel nesúhlasu sme zaznamenali tiež pri tvrdení „*Mnohé tvrdenia o ohrozovaní životného prostredia prehávajú*“. Ide o už klasický argument skeptikov a odporcov environmentálneho hnutia, ktorí často hodnotia informácie o klimatických zmenách a globálnom otepľovaní ako nespoľahlivé – vedcami a environmentalistami nenáležite zveličené. (Hulme 2009, Vidomus 2018) Podiel nesúhlasu s týmto argumentom bol na úrovni 58 %. Zhruba štvrtina bola v tomto prípade nevyhranených (23 %) a podporu mu deklarovalo 16 % respondentov.

Je teda zrejmé, že tento typ „vedu spochybňujúcich“ argumentov si vo verejnej mienke na Slovensku nenachádza vyššiu podporu. V tejto súvislosti je vhodné spomenúť aj vysokú komplexnosť informácií o klimatických zmenách, ako aj komplikovanosť vedeckých klimatických modelov, na ktorých sú založené predpovede o vývoji klimatických zmien. Aj medzi vedcami sa vyskytujú nezhody resp. rôzne pohľady na to čo je v súvislosti so zmenami klímy ešte v norme a čo nie, a ak je nezhôd priveľa, môže to zneistiť aj všeobecnú mienku obyvateľov.

Pri tvrdení „*V živote sú dôležitejšie veci ako ochrana životného prostredia*“ v reakciách odpovedajúcich v porovnaní s ostatnými výrokmi výraznejšie vzrástol podiel nevyhranených (37 %), väčšina však s tvrdením nesúhlasí (44 % opýtaných) a necelá pätina opýtaných naopak súhlasí (17 %). Ľudský život má mnoho vrstiev, a v rôznych životných fázach sa životné priority menia. Aj z iných výskumov vieme, že respondenti majú iné priority napr. vo fáze zakladania vlastných rodín či pri vážnych zdravotných problémoch. Vo výskume HODYSE 2020 sme sa respondentov pýtali aj na ich zdravotný stav, ktorý je veľmi dôležitým kontextom utvárania viacerých názorov. Pri testovaní štatistickej významnosti sa nám vzájomná súvislosť potvrdila aj v tomto prípade. Respondenti, ktorý hodnotia svoj zdravotný stav negatívne (ako nie dobrý alebo vôbec nie dobrý) oproti priemeru častejšie súhlasia s argumentom, že v živote sú aj dôležitejšie veci ako ochrana životného prostredia.

Ako môžeme sledovať, respondenti sa vo väčšej miere stotožnili len s jedným argumentom „*Pre človeka ako som ja je veľmi ťažké urobiť niečo zásadnejšie pre životné prostredie*“ (súhlasilo 32 % opýtaných). Pri tomto argumente ostáva jedna štvrtina opýtaných nerozhodnutých (26 %), avšak mierna väčšina - takmer dve pätiny (39 %) opýtaných nesúhlasí. Ako sme už spomínali, ekológia a ochrana životného prostredia sú komplexné záležitosti, pri ktorých má zásadný vplyv fungovanie procesov a mechanizmov presahujúce konanie jednotlivcov. Možno predpokladať, že tento fakt reflektujú vo svojom postoji viacerí respondenti.

Argument „*Zriekol by som sa časti svojho príjmu, ak by som mal istotu, že sa tieto peniaze použijú na ochranu pred znečisťovaním životného prostredia*“ sa od ostatných svojim konkrétnym zameraním mierne odlišuje. Aj z iných výskumov vieme, že daňové zaťaženie na Slovensku je vnímané ako príliš vysoké a ochota platiť vyššie dane je vo všeobecnosti veľmi nízka. Ochotu zriecť sa časti príjmu v prospech ochrany prírody deklarovalo spolu 18 % respondentov, 30% deklarovalo strednú – nerozhodnú pozíciu a 45 % vyjadrilo neochotu zriecť sa dobrovoľne časti svojho príjmu. Za spomenutie stojí relatívne vyšší podiel odpovedí v kategórii „neviem“ (7 %).

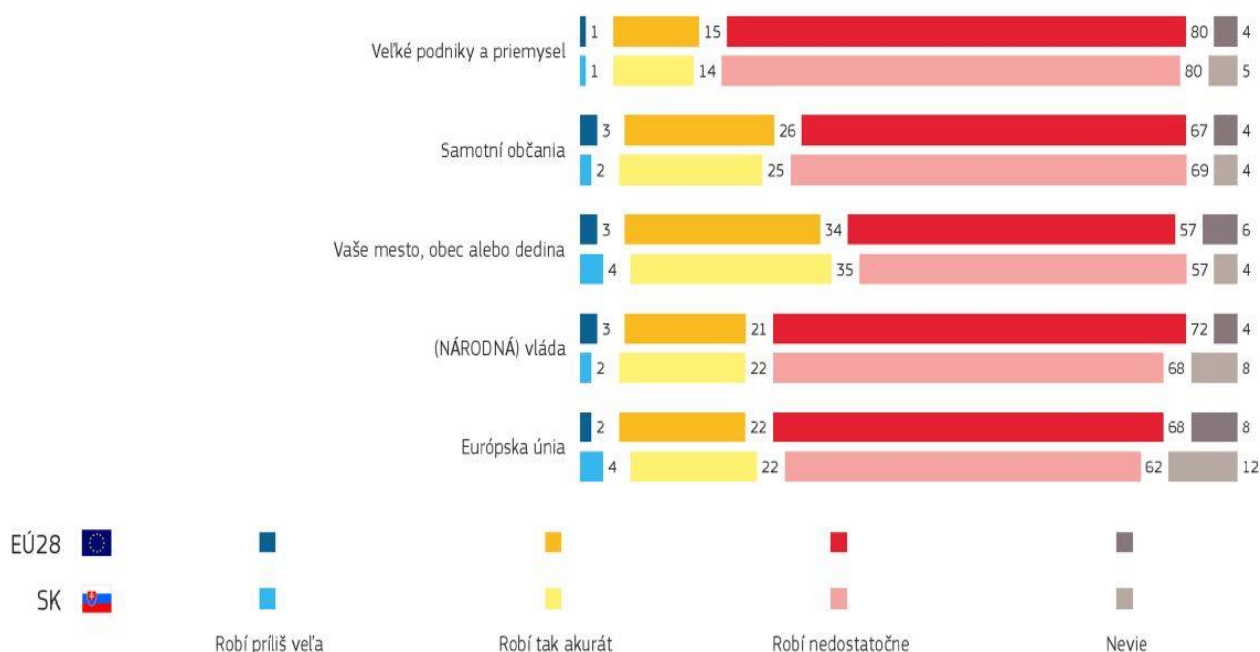
Neochota ľudí platiť viac je však v tomto prípade určite často podmienená aj globálnymi údajmi o najväčších znečisťovateľoch a zdrojoch znečisťovania. Neprekvapuje teda, že prevláda názor, že najväčšie škody na životnom prostredí majú na svedomí predovšetkým veľké priemyselné

a dopravné firmy, a práve tie majú niešť primeraný podiel zodpovednosti za znečisťovanie. Svedčia o tom aj údaje z výskumu Eurobarometer 501, kde mali respondenti vyjadriť svoj názor na to, nakoľko zodpovedne rôzni aktéri pristupujú k ochrane životného prostredia. Je zrejmé, že najkritickejšie sa obyvatelia na Slovensku, ale aj celkovo v členských štátoch EÚ28, vyjadrujú k veľkým podnikom a priemyslu. Až 80 % opýtaných sa vyjadrilo, že veľké podniky a priemysel nerobia pre ochranu životného prostredia dosť. Naopak najviac spokojnosti deklarovali obyvatelia tak na Slovensku ako aj v EÚ pri samosprávach miest a obcí. Z výsledkov je však zrejmé, že nespokojnosť všeobecne prevládla nad spokojnosťou a obyvatelia vnímajú veľké rezervy všetkých spomenutých aktérov.

Výskumná otázka: Myslíte si, že každý z nasledujúcich aktérov v súčasnosti robí príliš veľa, robí tak akurát alebo nerobí dosť pre ochranu životného prostredia?

Graf 5: Zodpovednosť aktérov za znečisťovanie životného prostredia (% opýtaných)

Zdroj: Special Eurobarometer 501: Attitudes of European citizens towards the Environment, December 2019 (Factsheet: Slovakia)

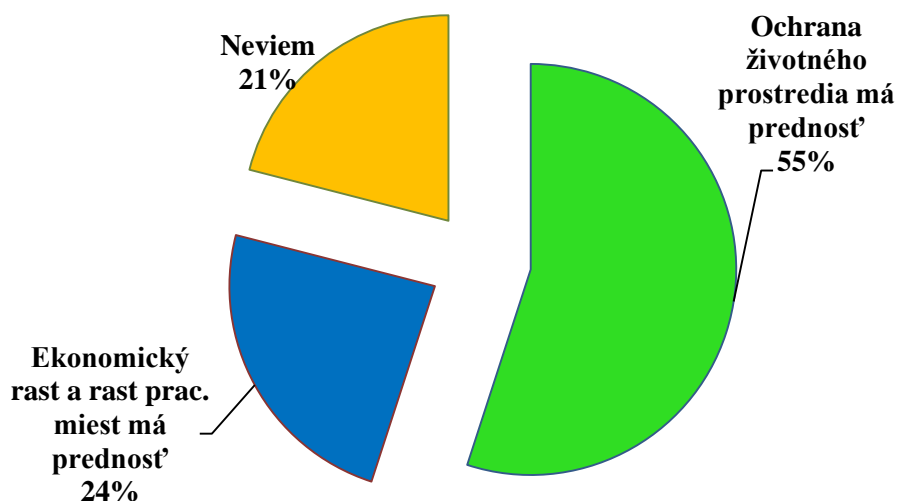
JE DÔLEŽITEJŠIA OCHRANA ŽIVOTNÉHO PROSTREDIE ALEBO EKONOMICKÝ RAST?

Verejnosť je pri riešení dilemy, či má v spoločnosti vyššiu dôležitosť životné prostredie alebo ekonomika, naklonená v prospech ochrany životného prostredia. Ochrana životného prostredia by podľa osobného názoru väčšiny obyvateľov Slovenska mala mať prioritu pred ekonomickým rastom.

K názoru, že dôležitejšia je ochrana životného prostredia, a to aj za cenu pomalšieho ekonomického rastu a určitého úbytku pracovných miest, sa v novembri 2020 priklonila nadpolovičná väčšina respondentov (55 %). Približne štvrtina opýtaných (24 %) považovala za prvoradé najmä vytvorenie podmienok pre ekonomický rast a rast pracovných miest, hoci aj za cenu

negatívnych dopadov na životné prostredie. Vo výsledkoch sme zaznamenali výrazne vysoký podiel odpovedí neviem (21 %), ktorý naznačuje, že výber odpovede bol u časti respondentov problematický.

Graf 6: Dilema ekonomika vs. ochrana životného prostredia (% respondentov)

Dáta: Sociologický ústav SAV (HODYSE 2020)

Podobné výsledky sme zaznamenali aj v roku 2017 vo výskume EVS2017, kde ochranu životného prostredia (aj za cenu pomalšieho ekonomického rastu a určitého úbytku pracovných miest) preferovalo 60 % respondentov a 30 % opýtaných považovalo za prvoradé najmä vytvorenie podmienok pre ekonomický rast a rast pracovných miest, hoci aj za cenu negatívnych dopadov na životné prostredie. Podiel odpovedí neviem bol však oveľa nižší (6 %), pričom respondenti mohli spontánne zvoliť aj odpoveď iné (využili 4 %).

ROBÍME NA SLOVENSKU PRE OCHRANU ŽIVOTNÉHO PROSTREDIA DOSŤ?

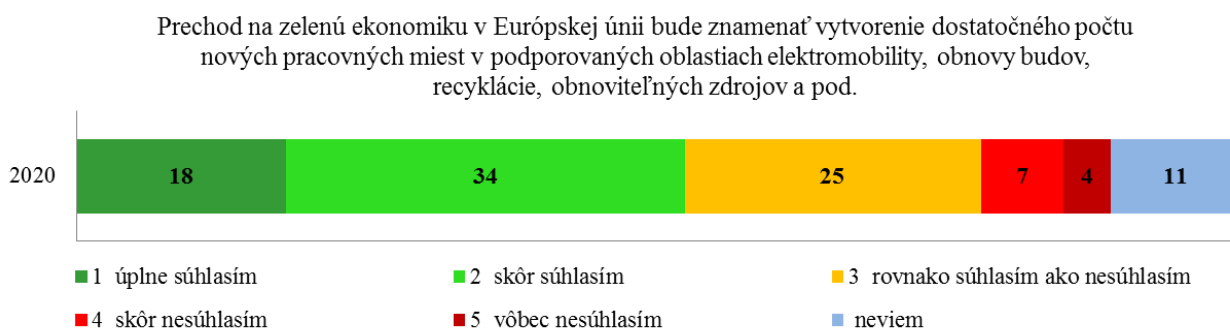
Vo výskumnej otázke sme respondentov požiadali o zhodnotenie a vyjadrenie sa k tvrdeniu „Niektoré krajiny robia pre ochranu životného prostredia na Zemi viac ako ostatné. Myslíte si, že Slovensko robí pre životné prostredie ...?“. V možnostiach odpovedí výrazne prevládla možnosť „málo“ (60 % respondentov), nasledovaná odpoveďou „tak akurát“ (37 %) a len minimálny podiel tvorili odpovede „dosť“ (3 %). Výsledky nasvedčujú, že väčšina obyvateľov vníma rezervy v možnostiach a aktivitách Slovenska pri ochrane životného prostredia a očakávania verejnej mienky sú nastavené tak, že by sa malo robiť viac.

PRECHOD NA ZELENÚ EKONOMIKU, ZÁLOHOVANIE PET FLIAŠ A HLINÍKOVÝCH OBALOV A ZELENÉ PRIORITY VLÁDY

Európska zelená dohoda je v súčasnosti považovaná za jednu z kľúčových tém v Európskej únii. V súvislosti s prechodom na zelenú ekonomiku sa v súčasnosti veľa hovorí o zavádzaní balíkov opatrení, ktoré budú mať dopady aj na trh práce a zamestnanosť. Aj preto nás vo výskume zaujímalo, aké sú všeobecné očakávania verejnosti na Slovensku v súvislosti s prechodom na zelenú ekonomiku a vytváranie nových pracovných miest.

Na základe výsledkov možno konštatovať, že očakávania obyvateľov ohľadom vývoja na trhu práce sú prevažne pozitívne. Spolu 52 % respondentov očakáva, že v podporovaných ekonomických odvetviach sa vytvorí dostatočný počet nových pracovných miest. Nerozhodný názor deklarovalo 25 % opýtaných a negatívne očakávania má pomerne nízky podiel 11 % opýtaných. Očakávania respondentov sú úzko prepojené s dôverou k Európskej únii, tí ktorí tejto inštitúcii deklarujú dôveru majú častejšie pozitívne očakávania. Naopak deklarovaná nedôvera voči EÚ sa prejavuje aj vo vyššom zastúpení negatívnych očakávaní ohľadom prechodu na zelenú ekonomiku.

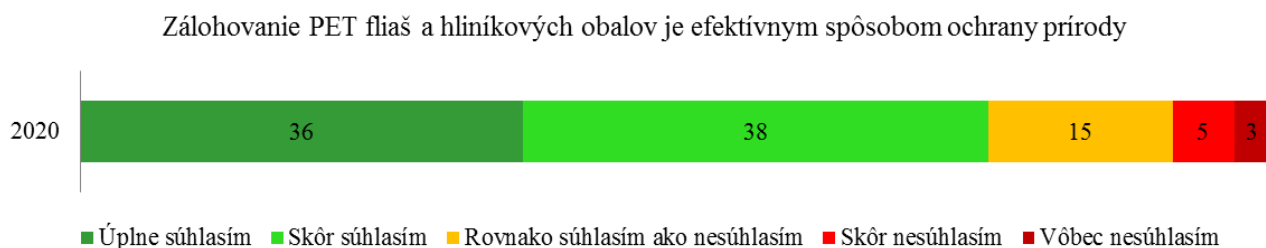
Graf 7: Očakávania pri prechode na zelenú ekonomiku (% respondentov)

Dáta: Sociologický ústav SAV (HODYSE 2020)

V súvislosti s už prezentovanými údajmi o vysokej miere obáv o životné prostredie a o podpore osobnej iniciatívy pri aktivitách v prospech životného prostredia neprekvapujú výsledky o vysokej miere podpory pre zálohovanie PET fliaš a hliníkových obalov. Spolu až 74 % respondentov súhlasilo, že zber jednorazových obalov je efektívnym spôsobom ochrany prírody, a naopak nesúhlas vyjadrilo len 8 % opýtaných. V súčasnosti je to aktuálna téma, keďže na Slovensku má začať fungovať zálohovanie už v januári 2022. Počíta sa pritom s návratnosťou až 95 % plastových a hliníkových obalov, čo je pri odhade vyprodukovanej 1 miliardy PET fliaš a 100 miliónov hliníkových obalov naozaj vysoký počet spätne vyzbieraných produktov. Súčasná miera návratnosti sa pritom uvádza len na úrovni približne 40 % produkcie obalov, ktorá zväčša končí na skládkach. Ostatné nevyzbierané obaly končia žiaľ prevažne ako odpad v krajine a vo vodných tokoch. Výskumy zároveň dokumentujú vysokú mieru obáv obyvateľov z prítomnosti plastov a mikroplastov v prírode, a ich negatívny vplyv na životné prostredie aj zdravie obyvateľov (napr. dáta Eurobarometer 501)

Graf 8: Podpora opatrení v prospech ochrany ŽP: zálohovanie PET fliaš (% resp.)

Dáta: Sociologický ústav SAV (HODYSE 2020)

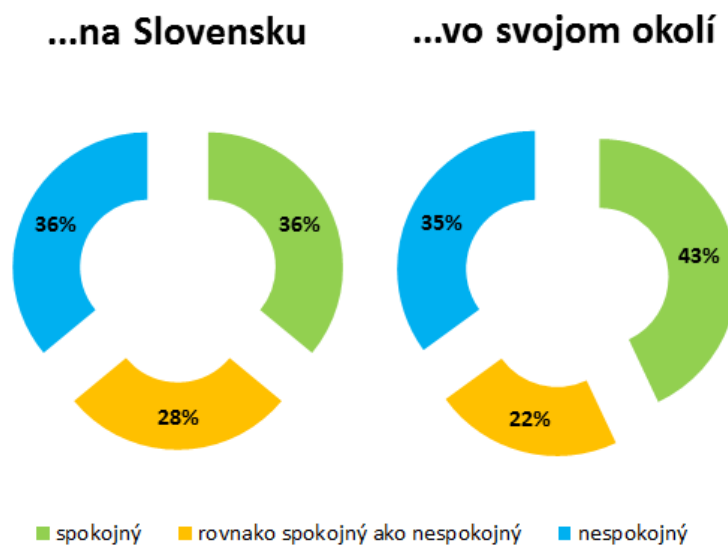
Posledná otázka v nami skúmanej batérii sa zameriava na zhodnotenie toho, akú pozornosť venuje vláda životnému prostrediu, výrok „*Vláda by mala venovať viac pozornosti zeleným/environmentálnym témam (znižovanie emisií, obnoviteľné zdroje, recyklácia a pod.)*“⁶. S tvrdením súhlasil výrazný podiel - 70% respondentov, strednú pozíciu deklarovalo 22 % a nesúhlasili 4 % respondentov. Výsledky o vysokej miere očakávaní smerom ku vláde neprekvapujú, keďže sme už predtým konštatovali, že verejnosť vníma rezervy Slovenska pri ochrane životného prostredia.

SPOKOJNOSŤ S KVALITOU ŽIVOTNÉHO PROSTREDIA

Vo výskume HODYSE 2020 sme sledovali tiež spokojnosť s kvalitou životného prostredia na dvoch úrovniach – na Slovensku všeobecne a v najbližšom okolí miesta bydliska. Respondenti mohli vyjadriť svoju spokojnosť alebo nespokojnosť prostredníctvom 11 bodovej škály – kvôli prehľadnosti sme však jednotlivé kategórie zredukovali na súhlasné, stred a nesúhlasné. Podiel spokojných s kvalitou životného prostredia na Slovensku je na úrovni 36 %, strednú pozíciu deklarovalo 28 % respondentov a podiel nespokojných tvorí opäť 36 %.

Podiel obyvateľov spokojných s kvalitou životného prostredia v najbližšom okolí miesta bydliska je na úrovni 43 %, strednú pozíciu deklarovalo 22 % respondentov a podiel nespokojných tvorí 35 %. Tieto údaje zároveň považujeme za dôležité pre celkový kontext názorov na životné prostredie a jeho ochranu. Respondenti, ktorí nie sú spokojní s kvalitou životného prostredia v ktorom žijú, sú zároveň aj kritickejší, a majú vyššie očakávania a požiadavky ohľadom environmentálnych tém.

Graf 9: Kvalita životného prostredia na Slovensku a v okolí bydliska (% resp.)

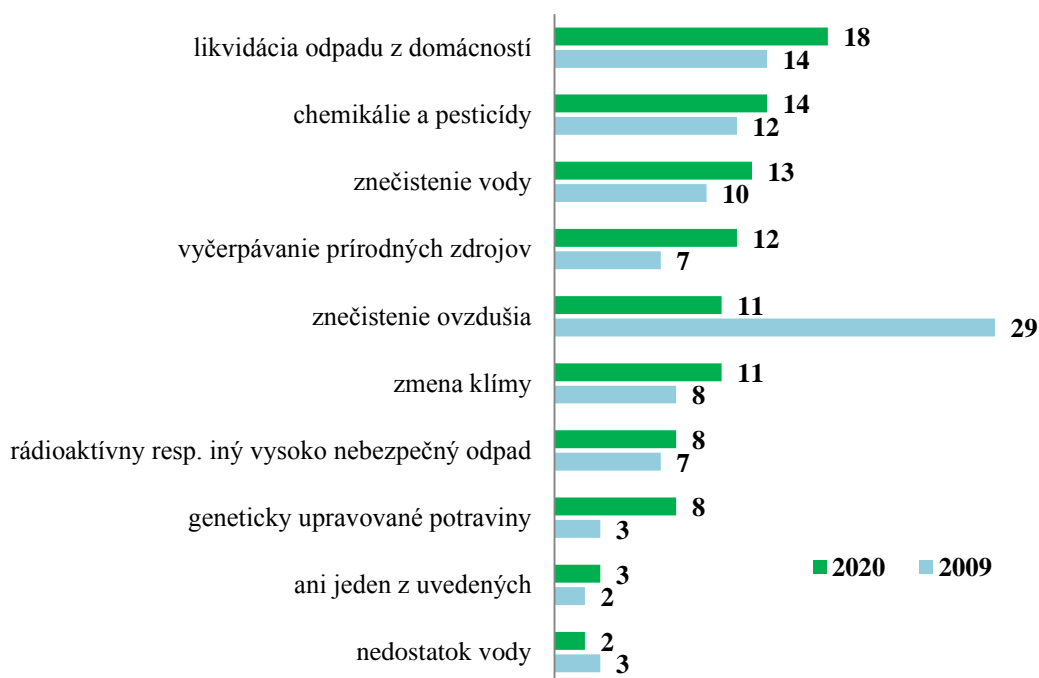
Dáta: Sociologický ústav SAV (HODYSE 2020)

PROBLÉMY ŽIVOTNÉHO PROSTREDIA, KTORÉ NÁS NAJVIAC TRÁPIA

Vo výskume HODYSE 2020 sme sledovali dôležité kontextové údaje, týkajúce sa výberu problémov životného prostredia, ktoré podľa respondentov najviac trápi celé Slovensko. Aby bolo možné sledovať prepojenie výberu s konkrétnou situáciou opýtaných, sledovali sme aj ktorý z týchto problémov má priamy dopad na samotných obyvateľov a ich rodiny. Respondenti mali možnosť v každej z oboch variantov otázky vybrať si jednu, najdôležitejšiu odpoveď z nasledovnej skupiny problémov: 1. znečistenie ovzdušia, 2. chemikálie a pesticídy, 3. nedostatok vody, 4. znečistenie vody, 5. rádioaktívny resp. iný vysoko nebezpečný odpad, 6. likvidácia odpadu z domácností, 7. zmena klímy, 8. geneticky upravované potraviny, 9. vyčerpávanie prírodných zdrojov, 10. ani jeden z uvedených.

V rámci problémov životného prostredia, ktoré sú najzávažnejší pre celé Slovensko boli najčastejšie uvedené: 1. likvidácia odpadu z domácností (18 %), 2. chemikálie a pesticídy (14 %) a 3. znečistenie vody (13 %). Len približne 3 % podiel respondentov deklaroval, že pre Slovensko nie je závažný ani jeden z uvedených problémov. Porovnanie vývoja a zmien v tomto hodnotení nám umožňujú aj dáta z roku 2009 (ISSP 2009). V grafe môžeme sledovať, že v roku 2009 mal výrazne vyšší podiel respondentov obavy najmä zo znečistenia ovzdušia (29 %), následne to bola likvidácia odpadu (14 %) a problém s chemikáliami a pesticídmi (12 %). Globálnejšie formulované environmentálne problémy v priebehu sledovaného obdobia mierne posilnili svoju pozíciu - „vyčerpávanie prírodných zdrojov“ (zo 7 % na 12 %) a „zmena klímy“ (z 8% na 11 %).

Graf 10: Hlavné problémy životného prostredia na Slovensku (% resp.)

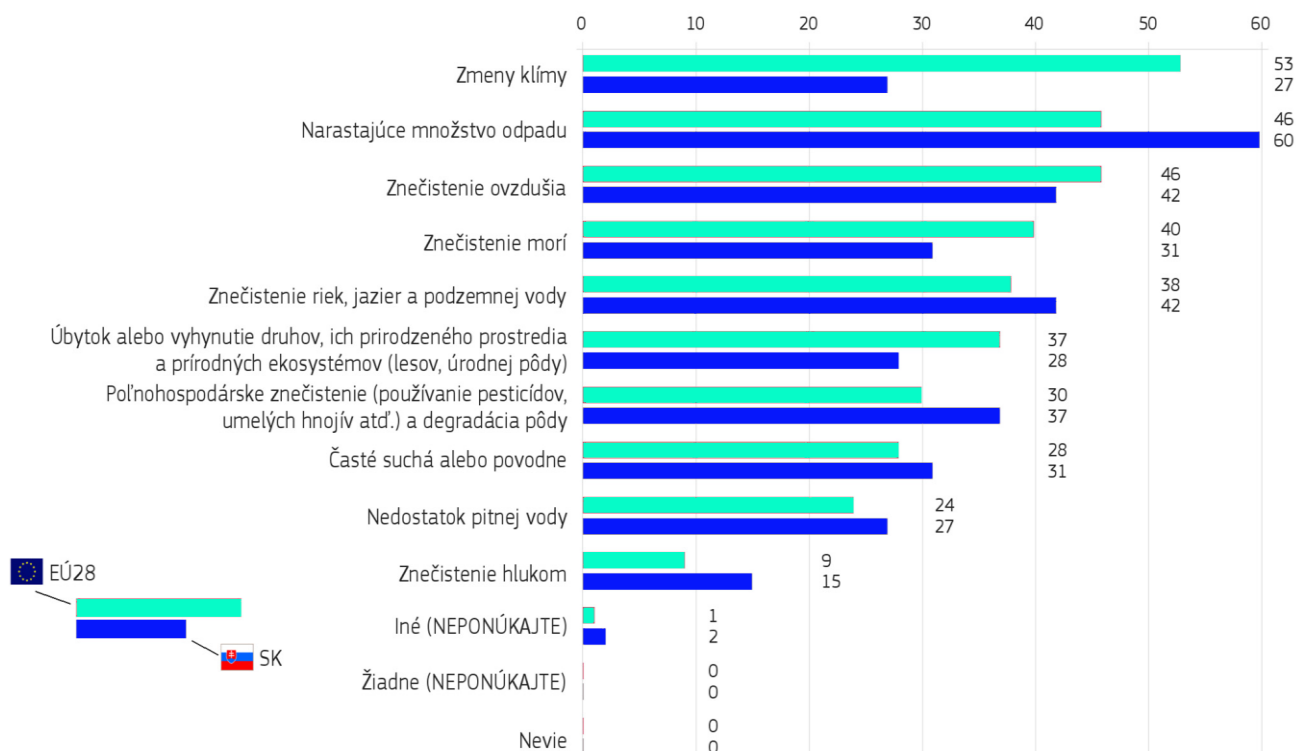
Dáta: Sociologický ústav SAV (HODYSE 2020, ISSP 2009)

V rámci problémov životného prostredia, ktoré sú najzávažnejšie pre respondenta a jeho rodinu boli najčastejšie uvedené: 1. likvidácia odpadu z domácností (24 %), 2. geneticky upravované potraviny (13 %) a 3. znečistenie ovzdušia (13 %). Dôležité je uviesť, že 18 % respondentov v tejto otázke deklarovalo, že ich samotných sa netýka ani jeden z uvedených problémov životného prostredia resp. ani jednu uvedenú skutočnosť za priame ohrozenie seba alebo svojej rodiny nepovažujú.

V súvislosti s vnímaním kľúčových ekologických problémov je samozrejme dôležité vnímať výsledky aj v kontexte s typom problémov, z ktorých majú respondenti na výber. Príkladom sú výsledky medzinárodného výskumu Special Eurobarometer 2019. Tieto taktiež poukazujú na to, že problém narastajúceho množstva odpadu je na Slovensku vnímaný ako zásadný, a vybral si ho nadpriemerný podiel 60% opýtaných u nás v porovnaní s 46 % priemerom EU28. Môžeme tiež sledovať, že téma klimatických zmien zatiaľ v našom kontexte výraznejšie nerezonuje (27 %), hoci je to v danej skupine problémov ŽP v priemere najvýraznejší problém deklarovaný obyvateľmi Európskej únie (54 %). Porovnanie s výsledkami výskumu HODYSE 2020 je tu však možné len čiastočne, keďže bola použitá odlišná metodológia, kedy si respondenti v tomto výskume mali možnosť vybrať až 4 hlavné problémy, zatiaľ čo vo výskume z roku 2020 to bol len jeden, najdôležitejší problém. Zároveň sa líšili aj ponúknuté odpovede.

Výskumná otázka: Z nasledujúceho zoznamu vyberte, prosím, štyri hlavné problémy životného prostredia, ktoré považujete za najdôležitejšie.

Graf 11: Hlavné problémy životného prostredia (4 možné odpovede, % respondentov)

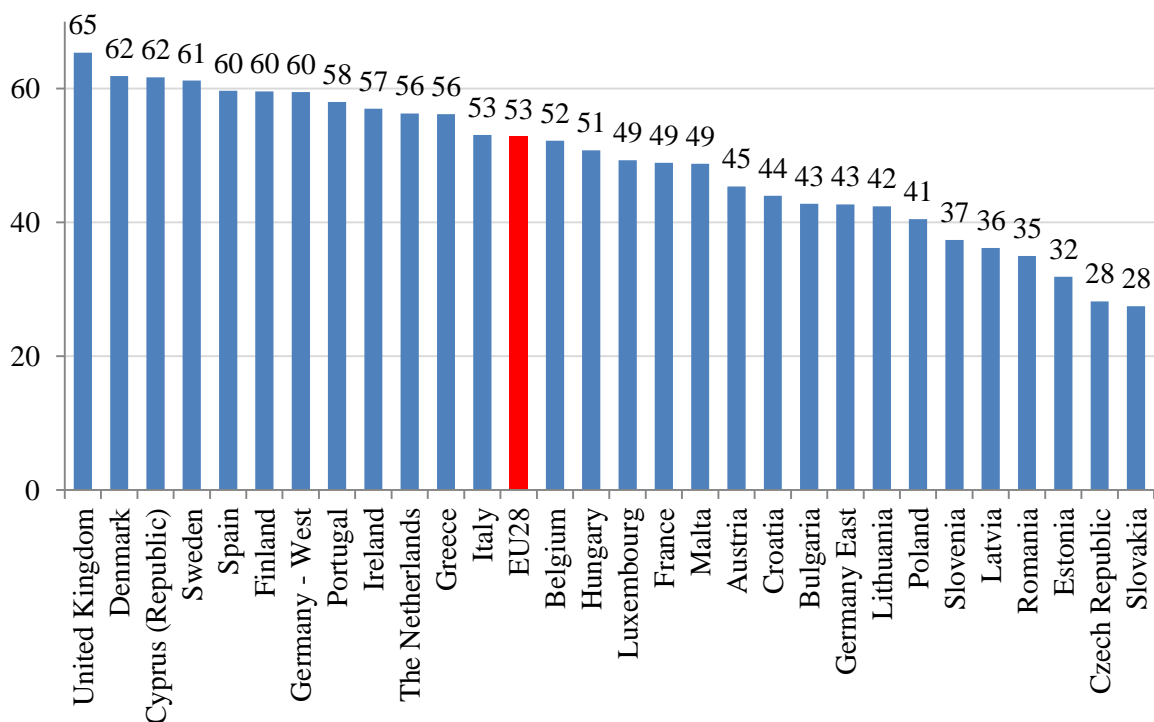

Zdroj: Special Eurobarometer 501: Attitudes of European citizens towards the Environment, December 2019 (Factsheet: Slovakia)

Medzinárodné údaje nám tiež umožnili sledovať, že vnímanie klimatickej zmeny ako hlavného problému životného prostredia je na Slovensku v porovnaní s priemerom EÚ28 veľmi málo rozšírené. Ako môžeme sledovať na dátach v nasledovnom grafe, Slovensko spolu s Českou republikou sú krajinami s najnižším podielom obyvateľov, ktorí vnímajú klimatické zmeny ako hlavné ohrozenie. To nasvedčuje tomu, že téma klimatických zmien ešte dostatočne neprenikla do verejného diskurzu u nás, a zároveň vidíme, že celkovo menej rezonuje v rámci skupiny post-socialistických krajín, s výnimkou Maďarska.

Naopak najčastejšie sú klimatické zmeny spomínané vo Veľkej Británii (65 %), v severských krajinách - Dánsko (52 %), Švédsko (61 %), Fínsko (60 %), a taktiež na Cypre (62 %) a v Španielsku (60 %). Zaujímavý je tiež rozdiel medzi bývalou západnou a východnou časťou Nemecka, kde je rozdiel v pomere 60 % ku 43 % pomerne značný, a taktiež naznačuje pretrvávajúce kultúrne rozdiely v tom, ako obyvatelia definujú závažnosť environmentálnych problémov. Prekvapivé je tiež podiel pozitívnych odpovedí v Holandsku (56 %), ktoré sa v dôsledku nízkej nadmorskej výšky často spomína ako príklad krajiny priamo ohrozenej klimatickými zmenami. Podobne, do istej miery prekvapuje aj fakt, že Francúzsko s pomerne silnou politickou agendou prezidenta E. Macrona ohľadom boja s klimatickými zmenami, patrí medzi krajiny s nižším podielom ich vnímania ako problému (49 %).

Graf 12: Vnímanie klimatickej zmeny ako zásadného problému životného prostredia v EU28 (% respondentov)

Zdroj: Special Eurobarometer 501: Attitudes of European citizens towards the Environment, December 2019 (GESIS: ZACAT, prístup 11/2020)

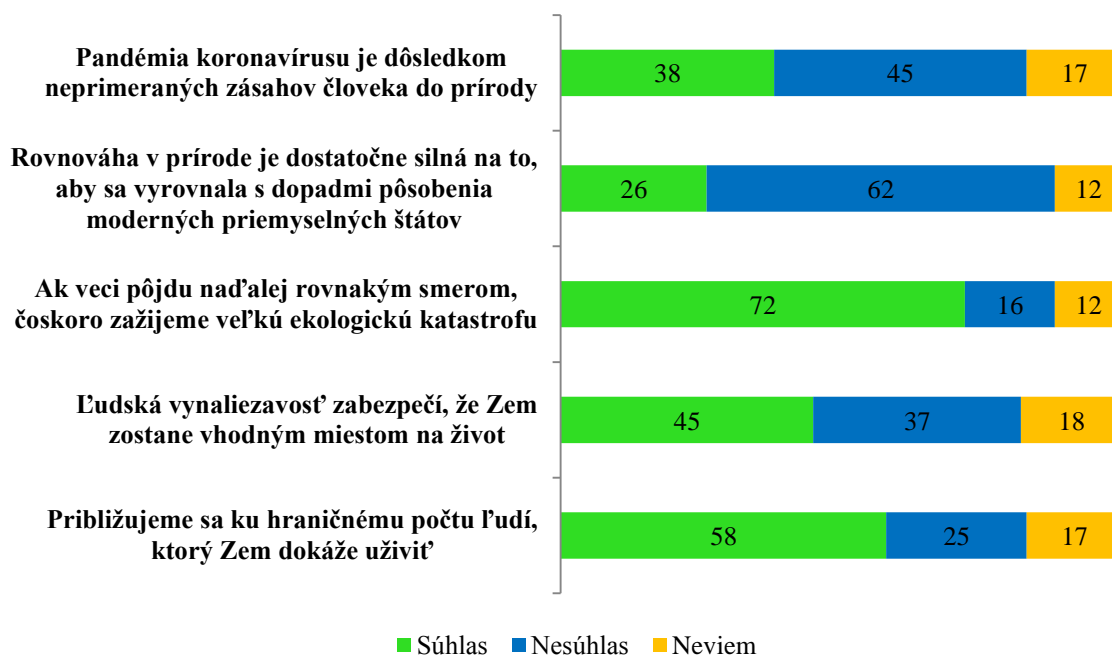
ZÁSAHY ČLOVEKA DO PRÍRODY - SMERUJEME K EKOLOGICKEJ KATASTROFE?

V poslednej batérii otázok venovanej životnému prostrediu vo výskume HODYSE 2020 respondenti deklarovali svoj súhlas resp. nesúhlas s piatimi tvrdeniami ohľadom následkov zásahov človeka do prírody. Medzi ponúknutými možnosťami odpovedí boli dve súhlasné a dve nesúhlasné odpovede (v grafe zlúčené do jednej kategórie súhlasu a jednej kategórie nesúhlasu). Keďže pri tejto otázke nebol k dispozícii stredový variant odpovede, môžeme vo výsledkoch sledovať vyšší podiel odpovedí „nevím“.

Z hľadiska rozloženia odpovedí môžeme najvyšší podiel súhlasu s tvrdením konštatovať pri možnosti „Ak veci pôjdu naďalej rovnakým smerom, čoskoro zažijeme veľkú ekologickú katastrofu“, kde súhlas vyjadrilo spolu 72 % a nesúhlas 16 % respondentov. Súhlasné odpovede (58 %) prevažovali nad nesúhlasnými (25 %) aj pri tvrdení „Približujeme sa ku hraničnému počtu ľudí, ktorý Zem dokáže užiť“. Optimistické očakávania ohľadom budúcnosti sformulované vo výroku „Ľudská vynaliezavosť zabezpečí, že Zem zostane vhodným miestom na život“ taktiež prevládli nad obavami (45 % súhlasný podiel a 37 % nesúhlasu). Ak však bol výrok formulovaný ako „Rovnováha v prírode je dostatočne silná na to, aby sa vyrovnala s dopadmi pôsobenia moderných priemyselných štátov“ nesúhlasný podiel sa zdvihol na úroveň 62 % respondentov oproti súhlasiacim 26 %.

Graf 13: Názory na zásahy človeka do prírody (% respondentov)

Dáta: Sociologický ústav SAV (HODYSE 2020)

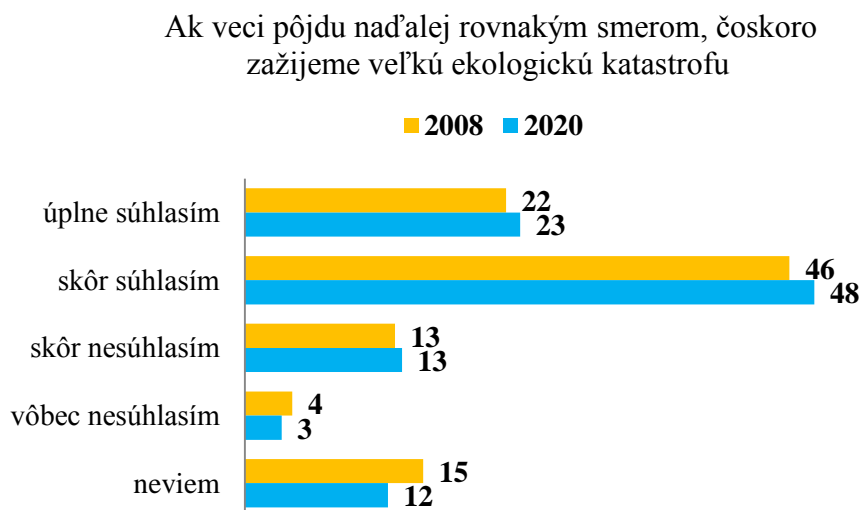
Keďže v súčasnosti ovláda verejnú diskusiu a masmédiá najmä téma pandémie ochorenia Covid-19, sústredili sme sa aj na skúmanie podpory pre argument, ktorý vníma pandémiu ako dôsledok neprimeraných zásahov človeka do prírody. S týmto názorom súhlasilo 38 % opýtaných, a naopak 45 % nesúhlasilo. Online sociálne médiá dokážu pružne reagovať na rôzne aktuálne situácie, preto sme vybrali aspoň dva príklady odkazov, ktoré kolovali počas pandémie.

Obrázok 1: Dva príklady reakcie sociálnych sietí na pandémiu

Ľudstvo dostalo presne takú chorobu, ako potrebovalo...
 Prestávali sme si vážiť zdravie a preto sme dostali takú chorobu, aby sme si uvedomili, že na ňom úplne najviac záleží..
 Prestávali sme si vážiť prírodu a preto sme dostali takú chorobu, aby bol pobyt v nej pre nás taký vzácny..
 Prestali sme vedieť fungovať v rodinách a preto nás táto choroba zavrela do našich domovov, aby sme sa ako rodina opäť naučili fungovať..
 Prestávali sme si vážiť starých a chorých a preto sme dostali túto chorobu, aby sme si pripomenuli, akí sú zraniteľní..
 Prestávali sme si vážiť zdravotníkov a lekárnikov, aby sme zistili, akí sú nepostrádateľní..
 Prestávali sme mať úctu voči učiteľom a preto nám táto choroba zavrela školy, aby si to rodičia mohli sami vyskúšať..
 Mysleli sme, že si môžeme kúpiť všetko, byť kdekoľvek a s kýmkoľvek chceme a preto sme dostali takúto chorobu, aby sme si uvedomili, že to všetko nie je samozrejmosť..
 Mysleli sme si, že sme páni na tejto zemi a preto sme dostali túto chorobu, aby nás niečo miniatúrne čo ani nevidno dokázalo skrotiť, dať nám príručku a trochu pokory..
 „Táto choroba nám veľa berie, ale zároveň nám dáva možnosť sa toho tak strašne veľa naučiť a pochopiť, čo je v živote najdôležitejšie. Dostali sme chorobu ušitú na mieru.. Asi sme ju ako ľudstvo naozaj potrebovali..”

Odpovede pri jednotlivých výrokoch z predchádzajúceho grafu sme zároveň mali možnosť porovnať s údajmi z Európskeho výskumu hodnôt z roku 2008 (EVS 2008), v ktorom, okrem otázky na pandémiu koronavírusu, bola použitá rovnaká batéria otázok. Ako môžeme sledovať v nasledujúcom grafe, vnímanie hrozby ekologickej katastrofy bolo v roku 2008 a 2020 takmer identické, a podiely súhlasných odpovedí sa líšili len nepatrne (68 % k dnešným 71 %).

Graf 14: Hrozba ekologickej katastrofy (% respondentov)

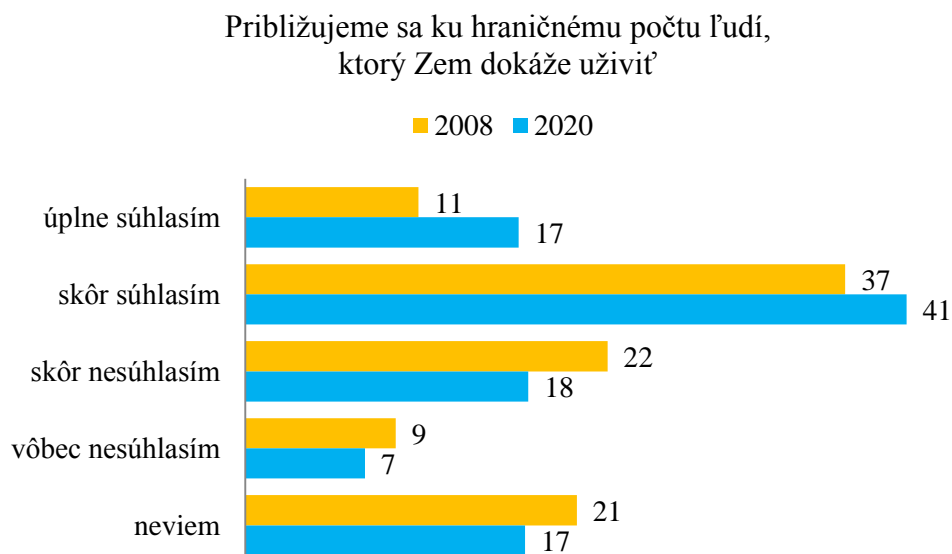

Dáta: Sociologický ústav SAV (HODYSE 2020, EVS 2008)

Argument o hrozbe preľudnenia a s ním spojenej ekologickej krízy sa spomína v odbornej diskusii, ale tiež napríklad v najnovších dokumentárnych filmoch Davida Attenborougha pomerne často. Preľudnená planéta znamená vyšší tlak na prírodné zdroje na našej planéte j vyššie nároky na priestor. Stále intenzívnejšia hospodárska činnosť znamená ničenie divokej prírody, úbytok biodiverzity a stále menší podiel krajiny bez zásahu človeka. To všetko spôsobuje ďalšie nerovnováhy v ekosystéme a udržateľnosť života na planéte sa stáva problémom (voda, pôda, rastliny a živočíchy). Ročne priemerne vzrastie populácia na Zemi o 80 mil. obyvateľov a predpokladá sa, že v roku 2050 vzrastie populácia na planéte na takmer 10 mld. ľudí.

Na druhej strane však tiež zaznievajú protiargumenty, ktoré poukazujú na to, že rast populácie nemá taký významný vplyv na klimatické zmeny, a najväčšími producentmi CO₂ sú krajiny, v ktorých populácia rastie pomaly resp. vôbec. Ako problém preto definujú neúmerňú uhlíkovú stopu bohatých priemyselných krajín, a nie problém chudobnejšieho rozvojového sveta s vyšším populačným rastom. Ako môžeme sledovať na údajoch v grafe, svojich zástancov si nachádzajú obe názorové skupiny, pričom z hľadiska vývoja názorového profilu posilnila svoju pozíciu skupina pociťujúca preľudnenie ako hrozbu (pomer súhlasu a nesúhlasu 58:25 v roku 2020 oproti 48:31 v roku 2008).

Graf 15: Hrozba preľudnenia (% respondentov)

Dáta: Sociologický ústav SAV (HODYSE 2020, EVS 2008)

Pri tvrdení o tom, že našu planétu pred katastrofou ochránime sami a naša ľudská vynaliezavosť, môžeme opäť sledovať, že svojich zástancov si nachádzajú obe názorové skupiny. V roku 2020 skupina súhlasiacich obyvateľov mierne vzrástla (zo 42 % rast na 45 %), a naopak skupina nesúhlasiacich počtom poklesla (zo 42 % pokles na 37 %). Optimisti teda v tomto prípade mierne prevažujú nad pesimistami. Avšak aj v kontexte nasledujúceho (posledného skúmaného) výroku to určite neznamená, že sa to stane automaticky, bez aktívneho konania proti narúšaniu ekosystému a bez aktívnej činnosti voči environmentálnym hrozbám.

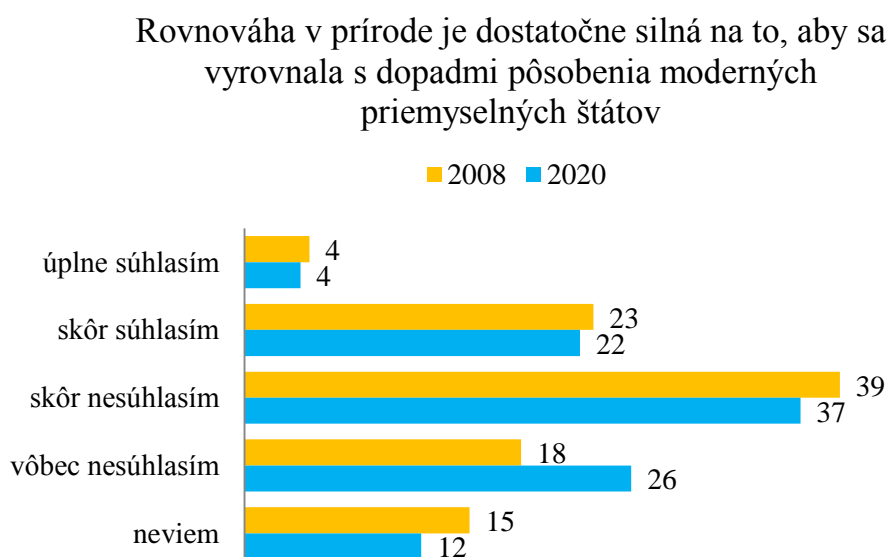
Graf 16: Zem ochráni ľudská vynaliezavosť (% respondentov)

Dáta: Sociologický ústav SAV (HODYSE 2020, EVS 2008)

V tomto výroku zaznieva možno povedať klasický argument klimaskeptikov a odporcov environmentálneho hnutia. Časť verejnosti skutočne nevníma klimatické zmeny ako dôsledok negatívnych vplyvov zásahov človeka do prírody a popiera tzv. antropocénnu hypotézu. (Vidomus 2018, Sťahel 2018, Čermák a Patočková 2020) Naopak dianie v prírode vnímajú ako prirodzené, a hoci nespochybňujú otepľovanie, bagatelizujú vplyv ľudskej činnosti ako takej. Ako môžeme sledovať na údajoch v grafe, skupina nepochybne presvedčených ľudí je len veľmi malá (4 % opýtaných v oboch sledovaných rokoch). Skupina ľudí, ktorý do istej miery pripúšťajú, že príroda sa s problémom vyrovná sama, je taktiež relatívne stabilná (23% v roku 2008 a 22 % v roku 2020). Výraznejšie zmeny a preskupenia sa udiali v skupinách, ktoré s daným tvrdením nesúhlasia. Výraznejšie vzrástol najmä podiel presvedčených - jasne nesúhlasiacich respondentov (z 18 % na 26%) a následkom toho mierne poklesol podiel tých, ktorí vyjadrili miernejší nesúhlas (z 39 % na 37% v roku 2020). Mierne poklesol aj podiel nerozhodných respondentov, ktorí si vybrali odpoveď neviem.

Graf 17: Rovnováha v prírode sa sama vyrovná s hrozbami (% respondentov)

Dáta: Sociologický ústav SAV (HODYSE 2020, EVS 2008)

Záver, diskusia

V texte sme sa snažili predstaviť čitateľom aktuálne údaje z výskumov, ktoré máme k dispozícii na Sociologickom ústave SAV. Teší nás, že téme klimatických zmien ako aj ďalšie environmentálne témy sa pomaly dostávajú do popredia záujmu politikov aj verejnosti. Nepochybne je tomu tak aj v súvislosti s aktuálnym a diskutovaným Plánom obnovy, ktorý má byť hlavným nástrojom na ekonomickú transformáciu v prospech zeleného hospodárstva a ekonomickej udržateľnosti.

Môžeme konštatovať, že obyvatelia na Slovensku vnímajú problémy životného prostredia citlivo a prikladajú im vysokú mieru dôležitosti. Ochota ľudí robiť niečo zmysluplné pre životné prostredie a postaviť sa na stranu ochranu prírody je vysoká, a takéto pozitívne nastavenie tvorí veľmi dobrý základ na to, aby bolo naďalej kultivované a sýtené spoľahlivými odbornými informáciami. Ako sme mali možnosť vidieť pri podpore opatrení ako zálohovanie PET fliaš, či

podpore názoru o veľkom význame hoci aj malých krokov v prospech ochrany životného prostredia, ochota prispôbiť sa a konať to čo je v možnostiach jednotlivca je pre veľkú časť obyvateľov Slovenska prirodzená. Takýto postoj zároveň umožňuje politikom, aby environmentálne témy aktualizovali častejšie, odvážnejšie pristupovali k zeleným riešeniam a nepodliehali napr. ekonomickým tlakom, alebo do budúcnosti ťažko udržateľným ekonomickým záujmom.

Literatúra

BAHNA, Miloslav - KLOBUCKÝ, Robert - MRVA, Marianna - ZAGRAPAN, Jozef. Slovensko počas pandémie: Prvé tri mesiace. In *Working Papers in Sociology*, 2020, č. 1, s. 1-44. ISSN 2453-6970. Dostupné na: http://www.sociologia.sav.sk/pdf/Working_Papers_in_Sociology_012020.pdf

ČERMÁK, D. – PATOČKOVÁ, V.: Individual Determinants of Climate Change Scepticism in the Czech Republic. In: *Sociológia - Slovak Sociological Review*, 2020, vol. 52, no. 6, pp. 578 – 598, DOI: <https://doi.org/10.31577/sociologia.2020.52.6.24>

European Commission. Special Eurobarometer 501: Attitudes of European Citizens Towards the Environment. Report, Brussels, March 2020, ISBN: 978-92-76-15240-8. DOI: [dx.doi.org/10.2779/902489](https://doi.org/10.2779/902489)

HULME, Mike. *Why We Disagree About Climate Change: Understanding Controversy, Inaction and Opportunity*. Cambridge, UK: Cambridge University Press, 2009, s. 392, ISBN: 978-0-521-72732-7.

KUSÁ, Zuzana - RABUŠIC, Ladislav. Záverečná rekapitulácia. In *Odděleně spolu? : Česko a Slovensko optikou vývoje hodnot po roce 1991*. - Bratislava : SLOVART, spol. s r. o., 2019, s. 408-422. ISBN 978-80-556-4590-2.

MŽP SR, 2018. Stratégia adaptácie Slovenskej republiky na zmenu klímy. Schválená uznesením vlády SR č. 478/2018, 17. októbra 2018. Dostupné na: <https://www.minzp.sk/klima/politika-zmeny-klimy/adaptacia-zmenu-klimy/>

RABUŠIC, Ladislav - KUSÁ, Zuzana. Úvod. In *Odděleně spolu? : Česko a Slovensko optikou vývoje hodnot po roce 1991*. - Bratislava : SLOVART, spol. s r. o., 2019, s. 7-22. ISBN 978-80-556-4590-2.

ŠTAHEL, Richard. 2018. Environmentalizmus ako politická filozofia pre 21. storočie. In *Filozofia* 73 (1), pp. 1-13. ISSN 0046-385X .

ŠTAHEL, Richard. 2015. Environmentálna zodpovednosť a environmentálna bezpečnosť. In *Filozofia* 70 (1), pp. 1-12. ISSN 0046-385X .

VIDOMUS, Petr. 2018. Oteplí sa a bude líp. Česká klimaskepse v čase globálných rizik. Praha: Slon, s. 393, ISBN: 978-80-7419-258-6.

VIDOMUS, Petr. 2013. Česká klimaskepse: úvod do studia. In *Sociální studia* 10 (1), pp. 95-127. DOI: <https://doi.org/10.5817/SOC2013-1-95>

ZEMAN, Milan - STRAPCOVÁ, Katarína - MIHÁLIKOVÁ, Silvia - KLOBUCKÝ, Robert - MRVA, Marianna. Hodnoty a spoločnosť počas pandémie Covid-19 : pramenná publikácia [elektronický zdroj]. Bratislava : Sociologický ústav SAV, 2020. Dostupné na: <http://sociologia.sav.sk/publikacie.php?id=3169>

Dáta – základné informácie, Open Access Data:

1. Sociologický ústav SAV, 2020: Hodnoty a spoločnosť počas pandémie Covid-19 (HODYSE 2020), November 2020. [dátový súbor]. Príprava podkladov pre archiváciu - Slovenský archív sociálnych dát.

Výskum Hodnoty a spoločnosť počas pandémie Covid-19 (HODYSE 2020) navrhli a zrealizovali výskumníci zo Sociologického ústavu SAV s cieľom získať aktuálne údaje o verejnej mienke v šiestich tematických oblastiach: spoločenská dôvera, politika a demokracia, konšpiračné teórie, názory na očkovanie, životné prostredie a voľný čas. Zdroje financovania výskumu: projekt APVV-15-0653: Hodnoty v dynamike spoločenských zmien na Slovensku a v Európe (HODYSE), projekt VEGA 2/0122/19: Spoločenská dôvera na Slovensku, projekt VEGA 2/0120/20: Subjektívne vnímanie hodnoty životného prostredia na Slovensku. Výskum realizovala agentúra FOCUS v období 03.11.2020 – 11. 11. 2020 na vzorke 1.021 respondentov. Po príprave dokumentácie bude výskum archivovaný v SASD.

2. European Commission, Brussels: Eurobarometer 92.4, December 2019. Kantar Public, Brussels [Producer]; GESIS, Cologne [Publisher]: ZA7602, dataset version 1.0.0, doi:10.4232/1.13652

Súčasťou výskumu Eurobarometer 92.4 je aj výskum Special Eurobarometer 501: Attitudes of European citizens towards the Environment. Tak ako aj ostatné výskumy Eurobarometra je integrovaný medzinárodný dátový súbor dostupný v archíve GESIS, Kolín n./Rýnom (Open Access Data). Základnú populáciu tvorilo obyvateľstvo príslušnej národnosti členských štátov Európskej únie a ďalších štátnych príslušníkov EÚ, ktorí majú bydlisko v ktoromkoľvek z 28 členských štátov a majú vek 15 rokov a viac, výberová vzorka je spolu 27.498 obyvateľov. Výskum na Slovensku realizovala agentúra Kantar TNS v období 06.12.2019 - 19.12.2019, na vzorke 1.038 respondentov.

3. European Values Study 2017: Integrated Dataset (EVS 2017). GESIS Data Archive, Cologne. ZA7500 Data file Version 4.0.0, <https://doi.org/10.4232/1.13560>

Finálny integrovaný medzinárodný dátový súbor EVS 2017 dostupný v archíve GESIS, Kolín n./Rýnom (Open Access Data, 20. október 2020), spolu 56.491 respondentov z 34 zúčastnených krajín, dáta za Slovensko sú súčasťou finálnej verzie. Výskum na Slovensku realizovala agentúra Kantar TNS v období 27.09.2017 až 30.11.2017, na vzorke 1.435 respondentov.

4. Sociologický ústav SAV, 2009: ISSP Slovensko 2009 (modul ISSP: Životné prostredie 2010), Október 2009. [dátový súbor]. Slovenský archív sociálnych dát, ID: SASD2009001. Dostupné na : http://sasd.sav.sk/sk/data_katalog_abs.php?id=sasd_2009001

Výskum ISSP Slovensko 2009-2010 spojil do jedného výskumu verejnej mienky dva plánované moduly medzinárodného výskumu ISSP (International Social Survey Programme) – 1. modul za rok 2009 - Sociálne nerovnosti a 2. modul za rok 2010 - Životné prostredie. Výskum zameraný na životné prostredie bol na Slovensku realizovaný prvýkrát, v medzinárodnom výskume je to však už tretia vlna. Výskum realizoval Ústav pre výskum verejnej mienky pri Štatistickom úrade v období 21. 09.2009 až 22. 10. 2009, na vzorke 1.159 respondentov.